

FRUZZSINA GYENES

INTERETNICKÉ VZŤAHY A KONTAKTY V PILÍŠSKEJ ČABE

Pilíška Čaba (Piliscsaba) „...leží v údolí oddelujúcim Budínske vrchy a pradávne vrchy Maďarov, Pilíš.“ Názov obce podľa tradície pochádza z mena syna hunského kráľa Attilu, Csabu, ktorý na tomto mieste bojoval po smrti svojho otca so svojím nevlastným bratom, ktorý chcel získať trón, resp. s Nemcami, ktorí ho podporovali.

Územie bolo obývané už v praveku: žili tu Kelti, potom Rimania. Z doby príchodu starých Maďarov sa zachovali pozostatky majetku kmeňa Kürt, odhalené v okolí obce. Prvá písomná zmienka pochádza z r. 1263. Dedina s ďalšími okolitými územiaми sa r. 1272 dostala do vlastníctva rehoľníčok na Margitinom ostrove, ktoré si väčšiu časť týchto pozemkov ponechali až do začiatku 16. storočia, i keď niektoré časti sa postupne dostali do vlastníctva iných pánov, tak napr. r. 1370 prenajali cirkevný desiatok obce primátorovi vo Višegráde, potom na konci 14. storočia získali tu majetkové podiely paulíni z Mlynkov (Pilisszentkereszt), či r. 1535 tu získal územia István Werbőczy.

V roku 1541, keď Budín obsadili Turci, dedina bola vyľudnená, daňový súpis z r. Čabu spomína už ako pustatinu. „Do Pilíšskej Čaby prišli prví osadníci začiatkom 1690-tych rokov. Oni tu však dlho nezostali, ale išli ďalej.“ (www.piliscsaba.hu). Napriek tomu bolo osídľovanie úspešné, v daňovom súpise z r. 1700 už figuruje ako obec platiaca dane. O tom však zdroje nehovoria, že presne kedy a odkiaľ prišli prví noví osídlenci. Na to sa už ani r. 1864 nikto nepamätal, ale už aj vtedy pokladali za isté, že „väčšinu tvorili Tóti“ (Hack, 2001:29). Zdroje zo začiatku 18. storočia teda svedčia o tom, že v obci vtedy žili Maďari a Slováci. To môže potvrdiť fakt, že súpis majetku z r. 1714, keď dedinu získali klarisky, obsahuje mená maďarských a slovenských obyvateľov, a zdá sa, že Pilíšsku Čabu obývali až do polovice 18. storočia výlučne len oni.

Nie je jednoznačný ani príchod švábskych kolonistov. „Prví nemeckí kolonisti z Čaby sa nájdú už aj medzi tými, ktorí do susedného Verešváru (Pilisvörösvár) r. 1690, ktorí sa sem presťahovali z južného Nemecka. Keďže obyvatelia Čaby patrili pod verešváarsky kostol postavený r. 1692, aj prvých nemeckých kolonistov na Čabe spomína cirkevná matrika vo Verešvári.“ (Hack 2001:30). Podľa Jánoša Hacka, ktorý bol švábskeho pôvodu

a pochádzal z Čaby: „v prvom rade sa usadili niektoré nemecké rodiny okolitých nemeckých dedín, a nie tí, ktorí prichádzali spoza hraníc Uhorska.“ (Hack 2001:30). Je však isté, že v časoch panovania Márie Terézie a Jozefa II. prišli do dediny kolonisti aj spoza štátnych hraníc, a na začiatku 19. storočia tvorili väčšinu Švábi¹. Z roku 1730 sa zachoval zápis, podľa ktorého v tom čase žili v dedine 4 maďarské rodiny a 4 nemecké, resp. bolo 30 slovenských rodín. Tento zápis nespomína Cigánov, ale podľa istého zdroja z r. 1720 žilo vtedy v dedine 376 katolíckych Cigánov a 20 bez náboženskej príslušnosti.

Rád klarisiiek bol rozpustený r. 1782, preto sa Pilíšska Čaba dostala do vlastníctva Náboženského fondu, potom r. 1808 prešla do vlastníctva palatína Jozefa, ktorý zriadil v obci stredisko svojich majetkov. Po smrti palatína Jozefa sa majiteľom obce stal jeho syn, arciknieža Jozef Karol. Veľkú zmenu v živote obyvateľov obce spôsobilo obdobie po druhej svetovej vojne. Prevažnú časť nemeckého obyvateľstva v roku 1946 vysídlili aj z Pilíšskej Čaby, v r. 1947 zase dobrovoľne odišla časť tunajších Slovákov do Československa, do domov vysídlených, vyhnaných Maďarov. Do opustených domov v Pilíšskej Čabe prišli mnohí Maďari z južného Slovenska a z viacerých území Maďarska.

Ak sa pozrieme na národnostné zloženie obce, vidíme, že r. 1880 už tvorili väčšinu skutočne Švábi; z 1344 obyvateľov bolo 875 Švábov. Počet Slovákov bolo vtedy 307. Počet obyvateľstva obce v nasledujúcich rokoch neustále zvyšoval, a väčšinu až do konca druhej svetovej vojny tvorili vždy Nemci; r. 1941 sa spomedzi 3285 obyvateľov hlásilo k nemeckej národnosti 1671 osôb, čiže priebežne tvorili polovicu obyvateľstva. Pritom počet Slovákov v obci rástol len minimálne (r. 1880 ich bolo 307, kým v r. 1941 bolo 425 Slovákov). Po vysídleniach a výmene obyvateľstva v r. 1949 sa k slovenskej národnosti v obci hlásilo 78 osôb, k nemeckej 11 osôb. V roku 1990 bol počet slovenských a nemeckých obyvateľov vyrovnaný: v Pilíšskej Čabe žilo 23 Slovákov a 27 Nemcov. Štatistické údaje rómske obyvateľstvo takmer nespomínajú údaje o nich máme len z rokov 1941, 1960, 1980 a 1990. Podľa nich počet Rómov sa pohyboval v priemere okolo 10-20 osôb, až na rok 1980, keď ich bolo 88.

Z histórie Pilíšskej Čaby teda vidíme, že v obci žili a dodnes žijú spolu štyri národnosti: maďarská, nemecká (švábska), slovenská a rómska. Skutočný obraz je však komplikovanejší. V súčasnosti sa totiž musíme osobitne venovať tzv. „kolonistom“, ktorí sa vystaňovali – najmä z Budapešti – do obytných parkov v Pilíšskej Čabe, resp. poslucháčov

¹ Prví usadlíci prišli z Baden-Württemberska, a ich pomenovanie „Švábi“ dostali aj neskorší prisťahovalci (pozri Hack 2001:37)

a profesorov Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity Petra Pázmáňa, nachádzajúcej sa na okraji obce. Pre obe posledné skupiny je príznačné, že sa neintegrujú do života obce, čo znamená fyzickú izoláciu aj odlišné správanie. Príslušníci týchto dvoch skupín žijú v okrajových častiach obce a podľa predsedu Nemeckej národnostnej samosprávy: „...som si istý, že býva tam nejednen taký človek, ktorý ešte vôbec nebol v dedine, ak len nemusel vybavovať úradné veci. Nezaujímajú ich, do akého spoločenstva sa dostali. Príde domov, zatvorí za sebou bránu, a nezaujímajú ho, čo je za ňou.“

Okrem izolácie z citátu vysvitá aj to, že existuje aj určitý protiklad medzi prisťahovalcami a „praobyvateľmi“². Aspoň „praobyvatelia“ nevítajú prisťahovalcov. Platí to aj v prípade Univerzity Petra Pázmáňa, pričom viacerí jej študenti a profesori žijú v dedine, spomedzi študentov mnohí v podnájme u rodín. Dedinčania majú predsa pocit, že títo ľudia nemajú nič spoločné so životom dediny, lebo „Z tohto hľadiska sú dva typy ľudí, tí, čo žijú dedinou a tí, ktorí ju obývajú“, a oni ju len obývajú. Najlepšie to vystihuje mienka „praobyvateľov“, že študenti nepoznajú dedinu, nanajvýš ak cestu z podnájmu na univerzitu, ale nevedia, kde je napr. OTP.

„Praobyvatelia“ dediny sa teda zhodujú v tom, že tí, ktorí sa neskôr prisťahovali do dediny, tvoria jedno, resp. dve osobitné spoločenstvá, avšak homogénnou nie je ani spoločenstvo „praobyvateľov“. Tvoria ho Maďari, Nemci, Slováci a Rómovia. A síce ich spolužitie a zmiešané manželstvá majú svoje korene v 17. storočí, predsa netvoria jednotnú skupinu. V nasledujúcej časti teda popíšem tri menšiny, žijúce v historickom jadre obce, resp. vzťahy medzi nimi.

Začneme najskôr s Nemcami, t.j. Švábmi. Obyvatelia obce odhadujú počet miestnych Nemcov na približne 700 osôb, pričom pred voľbami do samospráv v r. 2006 sa zaregistrovalo 378 Nemcov a aktívne sa života menšiny zúčastňuje asi 50-60 ľudí. V obci funguje nemecká menšinová samospráva od r. 1998 a od r. 2007 sa nazýva Nemeckou národnostnou samosprávou. O dôvode zmeny názvu jeden z mojich respondentov povedal, že: „Ľudia sa za menšinu nepovažujú a aj to znie lepšie, že národnosť.“ Vo voľbách v r. 2006 sa totiž mnohí preto nezaregistrovali, lebo vyhodili papier, ktorý im to umožnil, hovoriac „nie som menšina, nie som Cigán“. Zmena názvu poukazuje na snahu miestnych Nemcov oddeliť sa od ostatných menšín obce. Jedným z dôležitých prvkov identity Švábov v Pilíškej Čabe je totiž skutočnosť, že až do r. 1946 oni

² Za praobyvateľov sa považujú rodáci z Pilíškej Čaby, Maďari, Nemci, Slováci a Rómovia, teda ten je „praobyvateľom“, ktorý od svojho detstva žije v tejto obci.

tvorili väčšinu v obci, a v súčasnosti oni sú najpočetnejšou čabianskou menšinou, ktorá má samosprávu.³

Národnostný život obce ožil až po zmene politického režimu. Predtým, i keď sa od 70-tych rokov mohli zakladať tanečné súbory a spevokoly, sa žiadne národnostné aktivity neprejavili. Dôvodom toho je sčasti to, že dve tretiny Nemcov z obce vysídlili, a sčasti fakt, že v Pilíškej Čabe bola sovietska kasáreň, a po dedine „*chodili stále Rusi, čo brzdilo ľudí*“, preto tu „nie veľmi zostáva pre ľudí kultúra“.

V roku 1990 potom predsa začali opäť objavovať hodnoty. V roku 1991 založili Kultúrny spolok Nemcov z Pilíškej Čaby, ktorý sa podujímal na spojenie Nemcov žijúcich v obci, resp. na organizovanie kultúrnych podujatí. Priemerný počet členov spolku je 40-50 osôb, oni tvoria aktívne jadro miestnej nemeckej komunity. Cieľom spolku je pestovať a zachovávať nemecké národnostné tradície, zvyky a materinský jazyk, resp. odovzdať kultúru národnosti mladším generáciám. Musíme vak vidieť, že hlavnou prekážkou ich úsilia je viacnárrodnostný charakter obce, kde následkom zmiešaných manželstiev už národná príslušnosť potomkov nie je jednoznačná, nie je o nej rozhodnuté. To, že ku ktorej národnosti sa niekto hlási, „závisí od toho, že ako vyrastal v danej rodine“. Takto sa už mladí často nehlásia k nemeckej národnosti, a ak sa aj hlásia, neexistuje organizácia, ktorá by ich združovala.

Je pravda, že v rokoch 1989-90 vznikol dobre fungujúci nemecký národnostný tanečný súbor, ktorý dokázal stmeliť časť mladých Nemcov, ale do súboru nechodili len Švábi, ale aj Maďari, Slováci či dokonca aj Rómovia: „...20% môjho nemeckého národnostného tanečného súboru tvorili cigánske deti. Boli to moji najlepší tanečníci. A ja som bol hrdý na to, že toto cigánske dieťa sa naučí švábske tance“. Tanečný súbor ako krúžok časom zanikol, začlenil sa do nemeckej národnostnej školy, ako to v ďalšej časti ukážeme. Podľa mojich respondentov však v súčasnosti pre deti už nie je dôležité naučiť sa tieto tance, a ani v národnostných rodinách nemotivujú rodičia deti k tomu, aby napredovali v osvojovaní si tancov.

Po zániku tanečného súboru nezostala taká organizácia, ktorá by dokázala prijať či zapojiť mladšiu, 20-30 ročnú generáciu. Nemecký kultúrny spolok síce zoskupuje švábskych obyvateľov dediny, avšak „od mladých nemožno očakávať, aby prichádzali do tohto spolku, kam chodí generácia 50-70 ročných. Toto mladých lákať nebude.“ Môžeme skonštatovať, že aj Nemci v Pilíškej Čabe, podobne ako rôzne iné menšinové skupiny v iných obciach, čelí problému starnutia, integrovania mladých a tým aj odovzdania kultúry. Hlavnou otázkou teda je, nakoľko

³ Počet rómskeho obyvateľstva dediny totiž presahuje počet Nemcov – je ich približne 800 –, avšak z nich sa nikto nedal zaregistrovať pred komunálnymi voľbami v r. 2006, nikto sa nehlásil k Rómom, preto ani nevznikla rómska menšinová samospráva.

dokážu mladí zachovať svoju švábsku identitu, nakoľko v nich bude žiť potreba pokračovať v kultúre. V záujme aktivizácie mladých sa menšinová samospráva pri posledných komunálnych voľbách pokúsila o omladenie zboru, tak z ôsmich kandidátov boli piati mladí a traja starší, vo veku 50-70 rokov. Do novo vzniknutej nemeckej samosprávy sa však dostali iba dvaja mladí: „...*výsledky volieb nepotvrdili, že by sa mladí dostávali do popredia.*”

V nadväznosti na mladých stojí za zmienku aj otázka jazyka. Nemci, ktorí po vysídlení zostali v dedine, po švábsky veľmi nehovorili. Aj v rodinách to boli len starší, ktorí medzi sebou používali „*švábske nárečie z Pilíšskej Čaby*”. Mladí sa ho už vôbec nenaučili, dokonca väčšina z nich tejto reči už ani nerozumie. Oni už hovoria len po nemecky, čo však staršia generácia neovláda. A po švábsky hovoria v obci naozaj už len starí ľudia. Odzrkadľuje sa to napríklad aj v tom, že sa ľudia medzi sebou rozprávajú po maďarsky aj v kultúrnom spolku, ktorého členovia sa schádzajú každý tretí piatok. Samotný spolok teda tiež nedokáže zachovať, pestovať jazyk; „*Ideálne by bolo, keby kultúru pestoval národnostný klub. To sa dá tak, že sa učia piesne, pestujú švábsky jazyk. Ale také veľmi nebýva. Toto je skôr spoločenská vec. Dohodneme sa, že takéto podujatia budú, čo treba robiť.*” Kultúrny spolok teda poskytuje predovšetkým organizované, pravidelné možnosti stretávania sa Švábov žijúcich v dedine. Neprekvapuje teda, že v Pilíšskej Čabe nie sú dvojjazyčné nápisy (jedinou výnimkou je nemecká národnostná škola), a nie sú omše v nemčine. Ako dôvod prvého zistenia sa uvádza viacnárrodnostný charakter obce, resp. vysídlenia. A druhú vec si miestni ani nenárokovujú. Dôležitou súčasťou problému je, že starší ľudia nevedia prečítať Bibliu v nemčine alebo švábsktine, a už ani „*Otče náš nevedia povedať po švábsky*”. Jeden z mojich respondentov to vyjadril takto: „...*k tomu, aby existovala dvojjazyčnosť, k tomu by bolo potrebné stabilné používanie menšinového jazyka.*” A to v Pilíšskej Čabe v absolútnej miere chýba.

Pestovanie kultúry a zachovávanie tradícií sa preto jednoznačne prejavuje v národnostných programoch a v organizovaní týchto programov. Takými to podujatiami sú Pamätný deň vysídlenia, alebo Deň hrdinov, ktorý organizuje striedavo nemecká a slovenská menšinová samospráva, čo znamená, že program vždy zostaví daná menšina. Sem možno ďalej zaradiť aj Festival nemeckých národnostných dychových hudieb, kde však nevystupujú len nemecké, ale aj slovenské telesá. Okrem toho národnostné programy – tanečné súbory, kapely majú svoje miesto aj na dvojdňovej obecnej slávnosti 20. augusta.

Na záver informácií o Nemcoch v Pilíšskej Čabe musíme nevyhnutne spomenúť Nemeckú národnostnú základnú školu Jánoša Hacka, ktorá funguje od r. 1999. Základným dôvodom založenia školy

bolo, že v škole samosprávy sa dostali do väčšiny rómски žiaci, a druhá základná škola v obci bola cirkevná, takže mnohí rodičia nevedeli, kam majú zapísať svoje deti. Tak vznikol nárok na ďalšiu školu, ktorú si v r. 1999 aj založili. Zo začiatku školu prevádzkovala obecná samospráva, ale dva roky už funguje pod správou nemeckej menšinovej samosprávy. Škola má teda jednak dva vyučovacie jazyky, čiže určité predmety (na nižšom stupni spev, telocvik, vecné učivo, na vyššom stupni dejepis a zemepis) vyučujú po nemecky popri tom, že majú aj zvýšený počet hodín nemčiny. Na druhej strane, keďže ide o národnostnú školu, deti sa učia v rámci učebnej osnovy aj predmet o nemeckej národnosti a národnostné tance. Je však dôležité vidieť, že *„Je pomerne málo takých, ktorí vyslovene patria k nemeckej národnosti, a do školy nechodia len deti zo švábskych rodín. Sú švábske rodiny, ktoré nedajú sem svoje deti.“* Do školy teda rodičia nezapíšu svoje deti kvôli svojej identite, ale kvôli nemeckému jazyku; nevolia si ju teda preto, že je národnostná, ale preto, že má dva vyučovacie jazyky.

Pozrime sa teraz na Slovákov žijúcich v Pilíšskej Čabe. Vo voľbách do samospráv r. 2006 požiadalo o registráciu do zoznamu slovenských voličov 192 osôb. Podľa slov vedúceho Slovenskej menšinovej samosprávy však nevedno, koľko je pritom počet tých, ktorí sa neregistrovali. Ohľadom života, stratégie pestovania a zachovávania tradícií je veľa podobností medzi miestnymi Slovákami a Švábmi. Takisto u Slovákov v Pilíšskej Čabe sa sústreďuje menšinový život okolo miestnej organizácie, pobočky Zväzu Slovákov v Maďarsku, ktorá má 50-60 členov, ale na ich mesačných stretnutiach sa pravidelne zúčastňuje asi 30-40 osôb. Výrazný rozdiel oproti Nemcom je však fakt, že na týchto stretnutiach je dorozumievacím jazykom slovenčina, miestny slovenský jazyk. Slováci v Pilíšskej Čabe teda prostredníctvom pobočky bezprostredne pestujú slovenský jazyk a kultúru. Pestovanie slovenského jazyka sa na mesačných stretnutiach prejavuje spievaním slovenských piesní⁴, resp. zbieraním ľudových piesní a riekaniek.

V spojitosti s otázkou jazyka nemôžeme nespomenúť omše. V Pilíšskej Čabe býva slovenská omša raz do mesiaca. Na tieto príležitosti pozýva kňaza zo Slovenska Slovenská menšinová samospráva; *„Raz za mesiac potom všetko býva po slovensky. Tam ani hlas v maďarčine nezaznie. A chór spieva omšové piesne v slovenskom jazyku. A tie si v pobočke nacvičíme. A to je v skutočnosti pestovanie. Aktívne používanie jazyka.“* Je teda zrejmé, že v oblasti jazyka je pre Slovákov tejto obce jednoznačne príznačné zachovávanie hodnôt. Pre tunajších Slovákov – napriek tomu, že mnohí ho neovládajú stopercentne – je veľmi dôležitý jazyk, jeho používanie,

⁴ V rámci pobočky funguje aj spevokol, ktorý zvykne aj vystupovať na rôznych podujatiach.

pestovanie a zachovávanie, keďže v ňom vidia možnosť zachovania slovenskej kultúry; „*Veď jazyk, používanie jazyka je veľmi dôležitá otázka. Lebo znalosť kultúry je jedna vec, ale používanie jazyka...*” Avšak ani napriek mimoriadnej úlohe jazyka nie sú dvojazyčné nápisy v obci.

To sa prejaví aj v ich hrdosti, ktorú cítia nad básnickou zbierkou vydanou v r. 2005, ktorú napísal starý slovenský ujo z Pilíšskej Čaby, „*svoju básnickú zbierku napísal v slovenčine a v maďarčine, teda dvojazyčne. Nie všetky básne, niektoré sú v oboch jazykoch a sú aj také, ktoré sú len v jednom.*” Hodnotu knihy v očiach miestnych Slovákov ďalej zvyšuje, že nemajú len hovorený jazyk, ako Švábi, ale aj písaný, teda oni v ňom vedia aj čítať, nielen písať, ako aj to, „*že po slovensky spísané básne sú v miestnom nárečí, rétorike. A keď si ich prečíta pôvodný Slováč, tak možno, že povie, že to je nesprávne, ale predsa kto je tu, ten každý tomu rozumie.*”

Slovenskí obyvatelia obce čelia v oblasti dorastu, resp. nadväzujúcej otázky odovzdávania tradícií totožným problémom, ako Nemci. Mladšia generácia dvadsiatnikov chýba aj tu. Do pobočky chodia predovšetkým starší, nad 50 rokov. Aj tunajší Slováci sú toho názoru, že k socializácii v duchu slovenskej kultúry musí dôjsť v rodine: „*Otázka dorastu nezávisí od toho, že ... v akom duchu ho vychováva. ...rodičia majú veľmi veľkú zodpovednosť, či naučia doma jazyk aspoň na základnej úrovni, lebo veľa možností na to niet ,aby sa deti učili slovenský jazyk.*” Kultúra, ale predovšetkým jazyk teda majú byť odovzdané v rodinnom kruhu, keď že nemá to organizované rámce. Slovenská mládež totiž takisto nebude chodiť do pobočky, ako ani švábska do kultúrneho spolku. Predsedníčka Slovenskej menšinovej samosprávy o tom povedala: „*...zoberme si kultúrnu činnosť, ktorú robí istá vrstva, povedzme 30-50 roční, k tej sa v Maďarsku ani vtedy nepridá 18-24 ročný, ak je priamym potomkom Slováka.*”

V prípade Slovákov v Pilíšskej Čabe sa teda živé, zachovávané tradície viažu jednoznačne na jazyk – zbieranie riekaniak a piesní, spievanie piesní. Pre ostatné prvky národnostnej kultúry je príznačné znovuobjavenie hodnôt. Jednou z tradícií, ktorú by miestni obyvatelia chceli oživiť, sú národnostné tance. V obci totiž nie je slovenský tanečný súbor, zabudlo sa na staré tance. Druhá vec, ktorú považujú za oveľa dôležitejšiu, sú kroje: „*Toto je najväčší problém, veľmi by to bolo treba obnoviť.*” V Pilíšskej Čabe sa totiž nezachoval tradičný slovenský kroj, pamiatku starých oblečení uchovávajú len fotografie. Hlavnou snahou miestnych Slovákov je teda obnoviť „*slovenský kroj, ktorý je v súlade s miestnymi tradíciami*”. To je pre nich obzvlášť dôležité, veď spevokol by potom mohol vystupovať „*vo vhodnom kroji*”. Pri tejto práci kladú osobitný dôraz na to, aby ju urobili „*korektným spôsobom*”, aby oživil „*autentický vzhlad*”: „*Lebo môžeš to urobiť tak, že pôjdeš na Slovensko a donesieš si to, a povieš, že to je tradícia, alebo musíš urobiť hĺbkový výskum.*”

Stojí tu za zmienku, nakoľko je v živote menšín obce dôležitý ozajstný, tradičný kroj. V prípade Švábov to dobre vidno na tom, že šaty, v ktorých vystupuje tanečný súbor, mnohí nepovažujú za „autentické“, majú ich len za kostým, súčasť choreografie: *„Ani v šatách neprináša tradičný švábsky kroj. Tanečný súbor v obci Solymár má napríklad tú švábsku zásteru z tradičnej čiernej látky, a mne to odtiaľ chýba... Kroj nesleduje tradície; tu bola čierna zásterka, nie biela.“* - namietali v jednom rozhovore.

Tu by sme mali spomenúť, že podľa tvrdení Slovákov aj Nemcov *„nie sú veľmi rozdiely medzi Nemcami a Slovákami v hudbe, a ani na miestnej úrovni v kroji“*, predsa sa obe komunity snažia prejsť vlastnou cestou k oživeniu zabudnutých tradícií. Dve národnosti príliš nespolupracujú ani v iných oblastiach, a to ani napriek stáročnému spolužitiu. Sú síce podujatia, napr. Deň hrdinov, ktoré poriadajú striedavo, resp. na niektoré svoje podujatia - napr. na Festival nemeckých národnostných dychových hudieb, alebo na prezentáciu básnickej zbierky - pozývajú aj menšinovú samosprávu druhej národnosti, za spoločný stôl si zasadnú predsa len zriedkavo. Dôvodom toho je, že *„existujú vnútorné, národnostné protiklady. Nastolovanie starých krívd.“* Tie siahajú až do čias vysídlenia, keď Švábi museli dedinu opustiť, a zo zostávajúcich sa mnohí dostali do konfliktu so Slovákami, ktorí boli v lepšej situácii; *„Aj mojej starej mame zobrali jej rodinné dedičstvo, a dostal ho miestny Slováč. Takôto veci sú, a staršia generácia to nemôže zabudnúť.“*

Keďže však dedina je malá, protiklady sa snažia zakryť; je to citeľné na raz ročne usporiadanom slovensko-nemeckom stretnutí, keď sa striedavo pozývajú na spoločné posedenie pri jedle a pití. Tu sa však dve menšiny väčšinou navzájom nemiešajú, sedia pri osobitných stoloch. Tu je nutné spomenúť, že určité podujatia, slávnosti, ktorých návrh a realizácia sa jednoznačne viaže k nemeckej národnosti, Slováci - i keď uznávajú *„provenstvo“* Švábov - prežívajú ako spoločný sviatok. Veľmi dobre to vidieť na nasledujúcom úryvku z rozhovoru: *„A Nemci zaviedli slávnosti spojené s vysídlením Nemcov, a na tie pozývajú aj nás. Od Slovákov toľkých ľudí nevysídľili, ako od Nemcov... Ale nedá sa to roztrhnúť, či to patrí tomu alebo druhému. Nemci napríklad spustili festival dychovíek v Pilíšskej Čabe. A je zrejme, že tam sa nemá hrať iba šramli, ale aj iný druh hudby, slovenskú dychovú hudbu.“*

Slováci organizujú kultúrne podujatia aj okrem obecných slávností. Sú to akcie, o ktoré sa delia s ostatnými slovenskými obcami v Pilíši, čiže každý rok usporiada fašiangy iná pilíška slovenská obec, či koncoročné podujatie pilíšskych Slovákov 28. decembra. Pritom slovenská samospráva v Pilíšskej Čabe považuje za vlastné akcie predovšetkým návštevu alebo pozvanie družobného mesta, Veľkého Lapáša.

Pre obe národnosti je príznačné, udržiavanie stykov s materskou krajinou pre nich znamená predovšetkým kontakty s družobnými mestami, príp. výlety na Slovensko, resp. do Nemecka. Obe národnosti dostávajú pomoc od družobnej obce, i keď sa to líši. U Slovákov to znamená toľko, že poprosia kňaza z Veľkého Lapáša, aby u nich slúžil omšu, kým nemeckú školu podporil značnou sumou ich družobné mesto, Möckmüll. Nedostatočná znalosť jazyka ani jednej národnosti nedovoľuje, aby si jej príslušníci hľadali uplatnenie na trhu práce za hranicami.

Každopádne musíme ešte hovoriť a dedinskom múzeu, o tzv. Panskom dome. Toto je jediná vec, ktorú Švábi a Slováci vytvorili spoločne. Obe národnosti sem odovzdali materiály: staré predmety, nástroje, nábytok, šaty. Obe národnosti považujú múzeum za svoje, dokonca obe si myslia, že oni poskytli väčšiu časť výstavy. „*Robili sme ju spoločne s Nemcami. A 80% toho materiálu pozbierali Slováci; napr. dvojestoročné Biblie v materčine, aj šaty*“, to isté z úst jedného švábskeho respondenta: „*vo výstave sú predovšetkým švábske predmety.*“ Po návšteve výstavy možno konštatovať, že veľká časť predmetov nemá národnostné zafarbenie, a pomer tých, ktoré sú predsa príznačné iba na jednu, je viac-menej vyrovnaný, i keď švábske veci sú naozaj „*atraktívnejšie*“, veď u nich sa zachoval kroj, vystavili aj výšivky písané v švábštine atď.

Na záver sa pozrime na Rómov žijúcich v Pilíškej Čabe. V obci ich žije spolu takmer 800, ktorí – až na výnimku 2 rodín – sa hlásia k maďarským, karpatským Cigánom. Tieto 2 rodiny sú podľa karpatských Rómov olašské a od ostatných žijú oddelene. Táto oddelenosť sa pritom neprejaví priestorovo, v obci totiž niet „*cigánskej osady*“: Rómovia, praobyvatelia Maďari, Nemci a Slováci žijú vedľa seba zmiešane v starej dedine nazývanej Klotildliget. Rozlišovanie medzi karpatskými a olašskými Rómami je teda dôležité len pre Rómov; ohľadom svojej kultúry, jazyka a zvykov sa navzájom považujú za natoľko odlišných, „*že sa nemiešame. Ani v manželstve.*“ Karpatský Róm skôr uzatvorí manželstvo s príslušníkom inej menšiny, alebo s Maďarom, než s olašským Rómom.

Karpatskí Rómovia obce čelia podobným problémom, ako dve ostatné menšiny. Podľa tvrdení bývalej predsedníčky rómskej menšinovej samosprávy starší Rómovia, i keď zriedkavo, ale ešte hovoria maďarskou rómštinou, mladí jej nanajvýš rozumejú. A čo sa týka zachovávanía tradícií, tak sú na tom ešte horšie, než Nemci alebo Slováci; v súčasnosti prakticky neexistuje žiadna organizovaná forma takejto činnosti. V obci síce od r. 1994 funguje Združenie klinčiarov, avšak v súčasnosti už pomaly zaniká. Pôvodne vzniklo s cieľom pestovania kultúry, na záchranu a odovzdávanie tradičného cigánskeho remesla,

klinčiarstva, ale v uplynulých rokoch sa podujalo aj na iné úlohy. V r. 2006 manželka kováča, vedúceho združenia, ktorá v rokoch 2002-2006 bola aj predsedníčkou miestnej Rómskej menšinovej samosprávy, založila poobedňajšiu školu, ktorá ponúkala možnosti rozumného strávenia voľného času a doučovania rómskym deťom obce, resp. deťom zo znevýhodnených (nerómskych) rodín. V rámci tejto inštitúcie si založili aj tanečný súbor, kde sa 13 detí učilo rómske tance dvakrát do týždňa za pomoci kvalifikovaného učiteľa z Budapešti. Deťom ušili aj šaty na vystúpenia: jednofarebnú modrú alebo bordovú suknú rovného strihu a k nej bordovú alebo modrú blúzku dievčatám a čierne nohavice, bielu košeľu a klobúk chlapcom. Pre nedostatky financií však inštitúcia po roku zanikla, paralelne s ňou aj tanečný súbor, a pomaly odumiera aj Združenie klinčiarov.

Pre Rómov v Pilíšskej Čabe je teda udržiavanie, zachovávanie alebo znovuobjavenie cigánskej kultúry len málo príznačné. Najzaujímavejší bol v tejto súvislosti rozhovor o šatách tanečníčok:

„A čo kroj?“

„My taký nemáme.“

„Ale veď ste povedali, že ste si to dali ušif..“

„Také podobné k tancu. Nie je to ako kroj.“

Aj Rómovia obce si založili vlastný tanečný súbor, ale keďže nemajú kroje, sami si vymysleli šaty na vystupovanie na spôsob kroja. To súznie s tým, že prakticky nemajú ani vlastné kultúrne podujatia. Kým fungovala menšinová samospráva⁵, dovtedy ročne raz-dvakrát pozývali vystupovať rómske kapely z Budapešti, resp. usporiadali Rómske dni, kde vystúpil aj nemecký tanečný súbor a slovenský spevokol, keďže *„Aj ich treba pozvať. Patrí sa. Urazili by sa, keby sme ich nepozvali.“* Ďalej aj Rómovia pripravujú národnostný program na obecné oslavy 20. augusta: zorganizujú vystúpenie rómskej kapely z Budapešti, kým fungoval ich tanečný súbor, ten vystupoval, resp. aj ukážky z remeselníckej činnosti klinčiarov sú vždy súčasťou organizovanej účasti Rómov na podujatiach obce.

Možno teda konštatovať, že jedine kováčske remeslo je také, v ktorom možno nájsť stopy cigánskej kultúry, to sa snažia chrániť a zachovať. Avšak v súčasnosti aj táto činnosť nadobúda príznaky obchodnej aktivity, keďže kováči si otvárajú dielne, ak si to môžu dovoliť, majú zamestnancov, a snažia sa rôznymi spôsobmi predávať svoje výrobky. Nie je to teda už čistý folklór, ale prežívaná každodenná

⁵ Po dvoch cykloch r. 2006 nevznikla rómska menšinová samospráva, pretože Rómovia sa báli, a ani jeden z nich sa nedal zaregistrovať.

skutočnosť. Pre Rómov v Pilíšskej Čabe je príznačná silná integrovanosť, ba v určitých prípadoch až asimilácia. Snahu o začlenenie sa dobre vystihuje fakt, že niektoré rómske rodiny chcú zapísať svoje deti do nemeckej národnostnej základnej školy, a nie do Jókaiho školy, ktorá je aj podľa slov miestnych Rómov na 80% segregovanou rómskou školou. To isté vidíme aj na zmiešaných manželstvách, resp. z toho, že sa snažia radiť sa k „praobyvateľom“, oni sú taký „národ“ ako Nemci, alebo Slováci. *„Môj manžel je z írečitej cigánskej rodiny v Pilíšskej Čabe. Oni tu boli proí... Môj muž hovorí po slovensky, po švábsky.“*

Záverom možno povedať, že Pilíška Čaba sa definuje ako viacnárodnostná obec, zároveň žijú maďarskí, nemeckí, slovenskí a rómski praobyvatelia. Túto pestrosť podotkli aj moji respondenti jednak tým, že na obecných slávnostiach *„vždy bývajú národnostné bloky... Majú Slováci, Švábi a aj Rómovia“*, jednak tým, že starší príslušníci každej národnosti ovládajú ešte všetky štyri jazyky, teda hovoria po maďarsky, po švábsky, po slovensky a aj po cigánsky. Obraz je ešte pesterší kvôli novým prisťahovalcom a „obyvateľom“ univerzity. Obec sa teda organizuje pozdĺž viacerých siločiar. Jednak je badateľný protiklad praobyvateľov a „kolonistov“, jednak protiklad Róm - Neróm, do tretice protiklad Maďari - menšiny, čo sa prejavuje vo vzťahu „veľkej“ obecnej samosprávy a menšinových samospráv, a na záver aj protiklad slovensko-nemecký. Tieto napätia však - až na výnimku protikladu praobyvateľa - „kolonisti“ sú niekde v hĺbke. Ideu jednoty menšín dobre znázorňuje nasledujúci citát: *„V skutočnosti preto sa veľmi neoddeľujeme, lebo boli veci, ktoré boli oddelené, čo je samozrejmé, ale v nás sa vždy nachádzali obe národnosti [nemecká a slovenská], lebo tu je veľmi veľa zmiešaných manželstiev... a navyše žili v jednom dedinskom spoločenstve, takže v podstate mali jednu tradíciu.“* Možno, že uvedené vyjadruje aj tú túžbu obyvateľov obce, aby rôzne národnosti a skupiny dokázali žiť vedľa seba opäť v harmónii a mieri.

Použitá literatúra:

Hack, János: Pilis-Tschawa. Honkönyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre. [Pilis-Tschawa. Kniha domova o dejinách a obyvateľoch Pilíšskej Čaby, so zvláštnym zreteľom na miestnych Nemcov] Piliscsaba, 2001.

www.piliscsaba.hu